

Vil landene i øst ta igjen landene i vest?

78
år
kan en forvente
å leve øst i Europa.
I vest 81 år.

Skillet i levkår som gikk gjennom Europa i etterkrigstiden, lar seg ikke så lett viske ut, selv 25 år etter Berlinmurens fall. Forskjellene mellom «Øst» og «Vest» er fortsatt der – både i forventet levealder og spedbarnsdødelighet, og i satsing på helsevesenet. Selv om forventet levealder i de østlige og sentraleuropeiske landene har økt markant, er det stadig en betydelig avstand til det vestlige Europa.

Det er mange faktorer som påvirker folks helse: kosthold, boforhold og sanitære forhold, som rent vann, kloakksystem, og så videre, men også utdanning og kvaliteten på helsevesenet spiller inn. I de kommunistiske planøkonomiene var det mange som levde og vokste opp under til dels svært dårlige forhold. Det var mangel på mat og klær, det var dårlige boliger som man ikke alltid klarte eller hadde råd til å varme opp, og helsetjenestene var til dels svært mangelfulle (for beskrivelser av hverdagen under kommunismen, se blant annet Slavenka Drakulić, 1991).

Selv om mange av landene hvor kommunistene tok makten etter andre verdenskrig, som Polen, Tsjekkia, Slovakia, Ungarn og Slovenia, i dag er moderne markedsøkonomier og EU-medlemmer, kan vi forvente å finne forskjeller mellom dem og det vestlige Europa. Sammenligninger av ulike aspekter ved befolkningens helse må sees i lys av historien.

I OECDs publisasjon «How Was Life? Global Well-Being Since 1820» av van Zanden, J.L. et al. 2014, deles verden inn i åtte regioner, hvorav to av dem er Øst- og Vest-Europa. I den engelske utgaven, står det på side 31: 'Eastern and Western Europe are divided (rather arbitrarily) by the former «iron curtain»' (Øst- og Vest-Europa er delt (ganske vilkårlig) etter det tidligere «jernteppet»). Jernteppet refererer til skillet som gikk mellom landene øst i Europa, som var underlagt den sovjetiske ledelsen, og de øvrige europeiske landene. Jernteppet er for lengst fjernet, men sporene etter teppet kan vi fortsatt se.

Utvikling i levealder i Europa siden 1961

Forventet levealder for befolkningen i et land gir oss, kanskje mer enn noe annet mål, som for eksempel selvpoplevd helse, et objektivt bilde av helse-tilstanden i landet. I Norge kan vi i dag forvente å leve til vi blir 82 år ([SSB 2014](#)). På begynnelsen av 1960-tallet, kunne en nordmann forvente å leve i om lag 74 år. Siden den gangen, har vi i Norge fått bedre levestandard, bedre helsevesen og et høyere kunnskapsnivå. Det har bidratt til at vi kan forvente å leve betydelig lenger enn for 50 år siden.

Norge er et av tolv land som har tall for forventet levealder tilbake til 1961. Fem av disse landene hadde i de første tiårene etter andre verdenskrig et kommunistisk styre (se tekstboks om utvalg av land). De utgjør gruppen Øst-Europa. Norge er ett av syv land i gruppen Vest-Europa.

Hvordan har forventet levealder utviklet seg i disse to gruppene i løpet av de siste 50 årene? I 1961 var det relativt liten forskjell i forventet levealder; innbyggerne i Europa kunne forvente å leve i om lag 70 år. Mens forventet levealder steg jevnt og trutt i gruppen Vest-Europa, var det så å si ingen endring i gruppen Øst-Europa de første 30 årene (se figur 1). Men rett etter Berlinmurens fall skjedde det noe; forventet levealder begynte å øke, og siden 1994 har den faktisk steget raskere enn i Vest-Europa, slik tabell 1 viser.

Kjersti Helene Hernæs
er samfunnsøkonom og senior-
rådgiver i Statistisk sentralbyrå,
Seksjon for helsestatistikk.
(kjersti.hernaes@ssb.no)

Tabell 1. Gjennomsnittlig årlig vekst i forventet levealder i Øst- og Vest-Europa¹. 1961-1993 og 1994-2012. År

	1961-1993	1994-2012
Vest-Europa	0,3	0,3
Øst-Europa	0,0	0,4

¹ Vest-Europa er Belgia, Frankrike, Hellas, Island, Norge, Portugal og Sveits. Øst-Europa er Bulgaria, Estland, Slovakia, Tsjekkia og Ungarn.

Kilde: Eurostat/OECD.

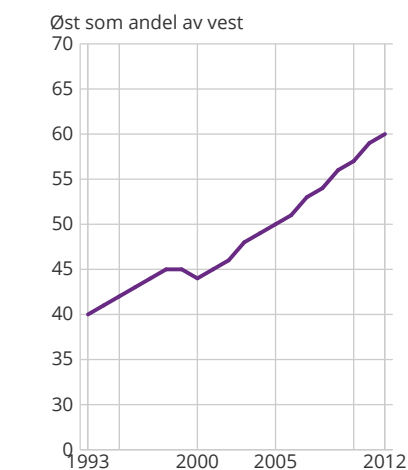
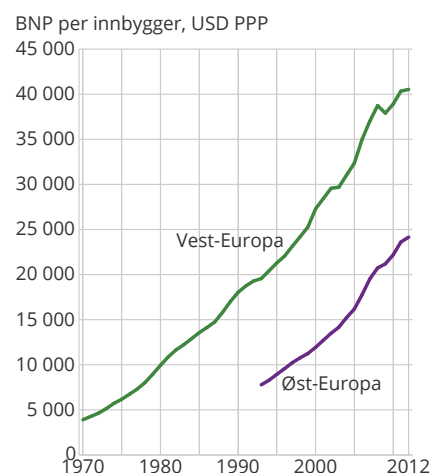
Tabell 2. Gjennomsnittlig årlig vekst i BNP per innbygger i Øst- og Vest-Europa¹. 1970-1993 og 1994-2012. BNP i kjøpekraftsjusterte USD. Prosent

	1970-1993	1994-2012
Vest-Europa	7	4
Øst-Europa		6

¹ Vest-Europa er Belgia, Danmark, Finland, Frankrike, Hellas, Nederland, Norge, Portugal, Sveits, Sverige, og Østerrike. Landene i gruppen Øst-Europa er Estland, Polen, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia og Ungarn. Øst-Europa er ikke tilgjengelig for første periode.

Kilde: Eurostat/OECD.

Figur 2. Bruttonasjonalprodukt (BNP) per innbygger i Øst- og Vest-Europa¹, henholdsvis 1993-2012 og 1970-2012

¹ Vest-Europa er Belgia, Danmark, Finland, Frankrike, Hellas, Nederland, Norge, Portugal, Sveits, Sverige, og Østerrike. Øst-Europa er Estland, Polen, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia og Ungarn.

Kilde: Eurostat/OECD.

Inntektsutvikling i Europa siden 1970

Hvor rikt et land er, måles ofte med bruttonasjonalprodukt (BNP) per innbygger. Som mål på velferd, har BNP per innbygger mange svakheter, men det er sannsynligvis det beste målet vi har om vi kun skal velge ett mål.

1990 er det første året OECD har tall i sin database for landene som tidligere hadde et kommunistisk styre. Det er disse landene vi referer til som Øst-Europa (se tekstboks om utvalg av land). Selv om det ble beregnet tall for BNP også før 1990, var det et annet system for beregninger av BNP som ble fulgt i landene bak det såkalte jernteppet, og tallene er derfor vanskelige å sammenligne (For mer om dette: Hill, P. og Harrison, A., 1994 og OECD, 1997).

BNP per innbygger har økt i både Vest- og Øst-Europa fra 1970 og frem til i dag, men Vest-Europa ligger et godt stykke over Øst-Europa (se figur 2). I 2012 var gjennomsnittlig BNP per innbygger i Vest-Europa om lag 40 000 kjøpekraftsjusterte amerikanske dollar (USD). Til sammenligning var gjennomsnittlig BNP per innbygger i Øst-Europa i 2012 om lag 24 000 kjøpekraftsjusterte USD. Det at tallene er kjøpekraftsjusterte, betyr at en har korrigert for prisforskjeller mellom landene (les mer her: <http://www.oecd.org/std/prices-ppp/>).

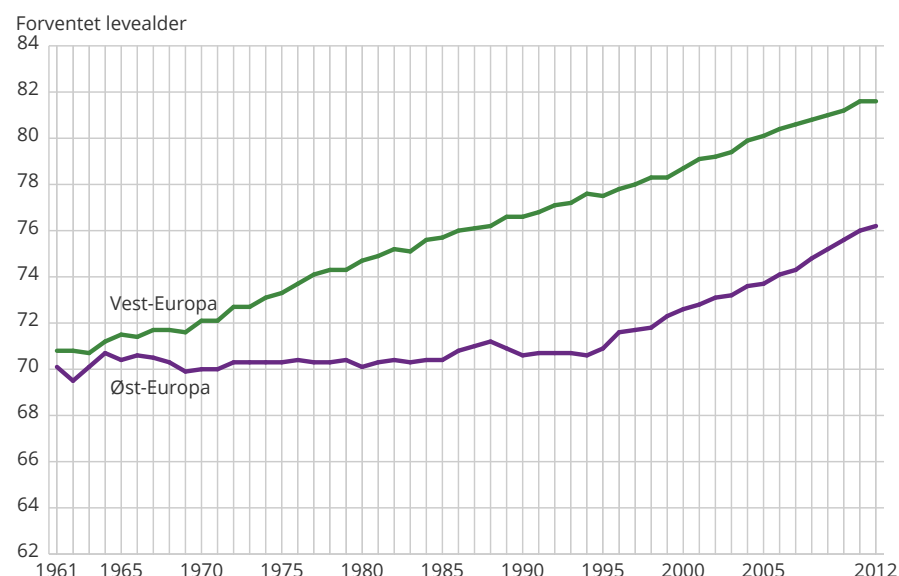
Det er umulig å vite om landene i øst vil ta igjen landene i vest. Det høyre panelet i figur 2 viser BNP i kjøpekraftsjusterte USD per innbygger i Øst-Europa som andel av Vest-Europa. I 1993 var andelen i underkant av 40 prosent, men i 2012 hadde den økt til nesten 60 prosent. Dersom utviklingen fortsetter, vil øst ta igjen vest i løpet av omtrent 40 år. Hvordan utviklingen faktisk blir, gjenstår å se.

Tabell 2 viser gjennomsnittlig årlig vekst i BNP per innbygger i to perioder. I første periode er det kun tall for Vest-Europa som er tilgjengelig. Veksten i Øst-Europa i andre periode er høyere enn i Vest-Europa i samme periode, men ikke så høy som den Vest-Europa hadde i de to foregående tiårene.

Forventet levealder øker med inntekten

Det er en sterk sammenheng mellom økonomisk velstand, ofte målt som BNP per innbygger, og forventet levealder. Dette beskrives blant annet i OECDs How Was Life? (van Zanden, J.L. et al., 2014). Der peker de på at det kan

Figur 1. Forventet levealder i Øst- og Vest-Europa¹. 1961-2012

¹ Vest-Europa er Belgia, Frankrike, Hellas, Island, Norge, Portugal og Sveits. Øst-Europa er Bulgaria, Estland, Slovakia, Tsjekkia og Ungarn.

Kilde: Eurostat/OECD.

være mange årsaker til dette, og at årsakssammenhengen mest sannsynlig går begge veier.

Økonomisk velstand kan påvirke helse, og helse kan påvirke økonomisk velstand. Høyere inntekt gjør at vi kan bo bedre, spise mer og sunnere mat, og kle oss bedre. Et bedre helsevesen er i stand til å redde flere liv, og gi bedre behandling til dem som trenger det. Samtidig kan arbeidstakere med bedre helse jobbe mer, og være mer produktive, slik at bedret helse kan gi positive effekter tilbake til økonomien.

De siste tiårene har europeeres inntekt økt betydelig. Når en ser tilbake til etterkrigstiden, da deler av Europa lå i ruiner etter andre verdenskrig, har det vært en enorm velstandsvekst fram til i dag. Figur 3 viser hvordan forventet levealder har økt i takt med inntektsnivået, illustrert med BNP per innbygger i kjøpekraftsjusterte USD.

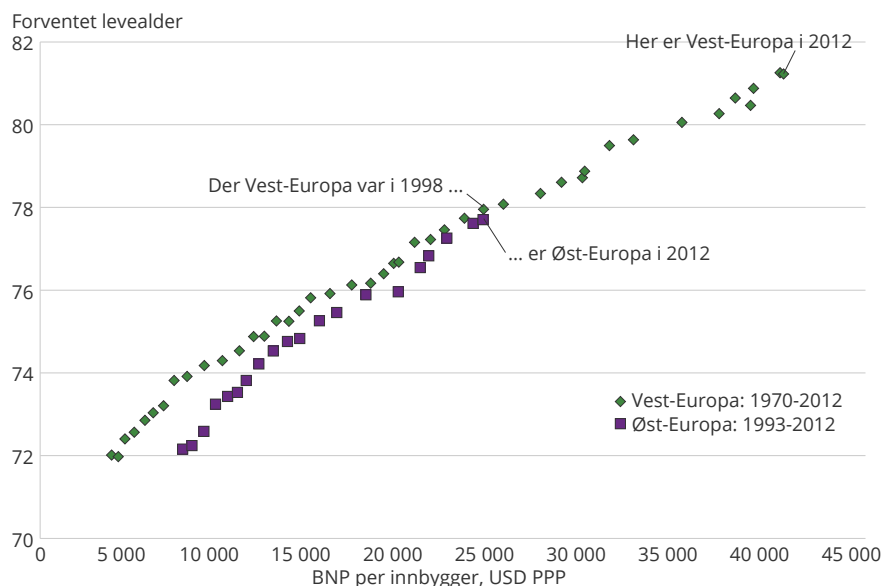
Vi ser et skille mellom land øst og vest i Europa; Øst-Europa ligger om lag 15 år bak Vest-Europa (se figur 3). Med det mener vi følgende: I 2012 er BNP per innbygger i Øst-Europa ca. 24 000 i kjøpekraftsjusterte USD, og forventet levealder er ca. 78 år. Dette nivået på BNP per innbygger og forventet levealder hadde Vest-Europa i 1998 – det vil si fjorten år tidligere. I 2012 er BNP per innbygger i Vest-Europa i overkant av 40 000 i kjøpekraftsjusterte USD, og forventet levealder er 81 år. Kanskje det er det nivået Øst-Europa kan håpe å være på om 10 til 15 år?

I figur 3 er det første datapunktet for Vest-Europa 1970; da var BNP per innbygger om lag 4000 kjøpekraftsjusterte USD og forventet levealder var om lag 72 år. Det siste datapunktet for Vest-Europa er 2012; da var BNP per innbygger om lag 40 000 kjøpekraftsjusterte USD og forventet levealder 81 år. Det første datapunktet for Øst-Europa er 1993; da var BNP per innbygger om lag 8 000 kjøpekraftsjusterte USD og forventet levealder om lag 72 år. Det siste datapunktet for Øst-Europa er 2012; da var BNP per innbygger om lag 24 000 kjøpekraftsjusterte USD og forventet levealder 78 år.

Høyere helseutgifter i vest

Økonomisk velstand gjør det mulig å bruke mer ressurser på et godt helsevesen. Land i vest bruker mer på helse per innbygger enn land i øst (se figur

Figur 3. Sammenhengen mellom bruttonasjonalprodukt (BNP) per innbygger og forventet levealder i Øst- og Vest-Europa¹

¹ Vest-Europa er Belgia, Danmark, Finland, Frankrike, Hellas, Nederland, Norge, Portugal, Sveits, Sverige og Østerrike. Øst-Europa er Estland, Polen, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia og Ungarn. Kilde: Eurostat/OECD.

Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD)

Organisasjonen arbeider for at folk over hele verden skal få det bedre, både økonomisk og sosialt. OECD har i dag 34 medlemsland. Norge er et av de 18 opprinnelige medlemslandene. Les mer på: <https://www.oecd.org/about/>

Utvalg av land

Utvalget av land er ikke det samme for alle figurer. Årsaken er at tallgrunnlaget for de ulike landene varierer. For å regne gjennomsnitt for grupper av land, er det nødvendig at alle landene i gruppen har tall for hele perioden. Tyskland er utelatt fra samtlige figurer, fordi det tidligere Vest- og Øst-Tyskland ikke lar seg skille i tidsseriene. Etter sammenslåingen. Estland er utelatt fra figur 6 fordi de fra 1986 til 1993 har rater som er over dobbelt så høye som øvrige land i gruppen Øst-Europa, og kan derfor ikke anses som representativ for gruppen.

6.1.1 i Health at a Glance: Europe 2014, hvor de ti EU-landene som bruker minst på helse per innbygger alle tilhører gruppen vi her har definert som Øst-Europa). Hvor mye ressurser en bruker på helse, vil ha betydning for kvaliteten på helsetjenestene; et høyere lønnsnivå i helsesektoren vil gjøre at en kan tiltrekke seg mer og bedre kvalifisert arbeidskraft. Et større helsebudsjett betyr også at en kan kjøpe mer og bedre medisinsk utstyr og legemidler. Mer penger brukt på helse, burde resultere i bedre behandling til pasientene.

Land i Vest-Europa bruker i gjennomsnitt mer enn dobbelt så mye på helse per innbygger, sammenlignet med gjennomsnittet for land i Øst-Europa (se figur 4). Utflatingen etter 2009 kan knyttes til finanskrisen. Tallene viser totale helseutgifter, beregnet i henhold til System of Health Accounts, per innbygger. Tallene i figur 4 er kjøpekraftsjusterte, det vil si korrigert for forskjellige prisnivåer i de ulike landene (les mer her: <http://www.oecd.org/std/prices-ppp/>).

Bedre og rimeligere behandling i flere land

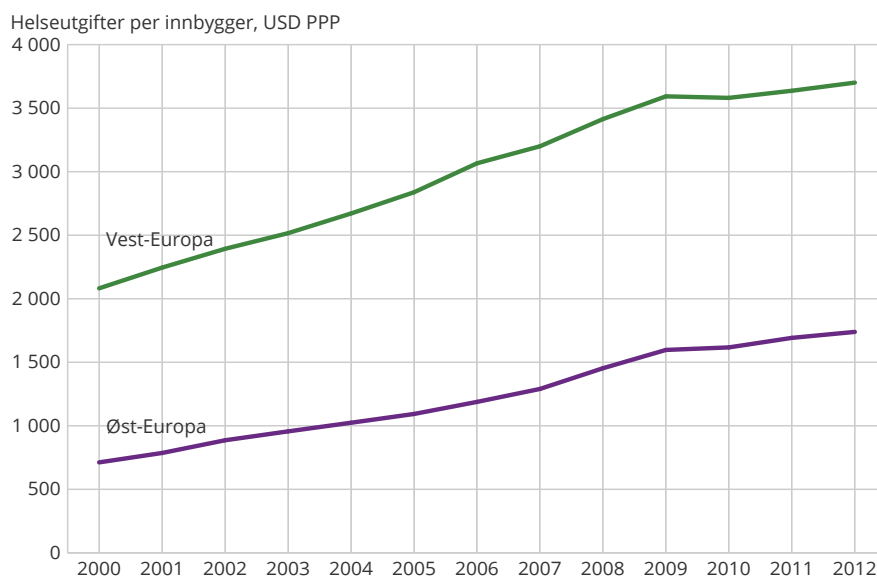
Når det gjelder utgifter til helse, kan andre effekter, som kan bidra til å jevne ut kvaliteten på behandlingen mellom land også spille inn. Utviklingen innen medisinsk teknologi drives blant annet av forskning, og resultatene fra forskningen vil være allment tilgjengelige, på tvers av landegrensene. Forskning kan dermed bidra til å heve kvaliteten på behandlingen i mange land.

En del behandling kan også være kostbar når den er ny, men når prisen på behandlingen faller, kan flere land ta seg råd til å innføre den. Det vil bidra til å redusere forskjeller i behandlingstilbudet mellom land. De siste årene har patenttiden gått ut på et stort antall viktige legemidler. Det har åpnet opp for produksjon av generiske legemidler, og bidratt til et betydelig prisfall på disse. Prisfallet har gjort legemidlene mer tilgjengelige, også for land med mindre helsebudsjetter.

Hvordan kan vi vite hvor lenge vi vil leve?

Hvor lenge vi vil leve er det ingen som har svaret på – det vet en jo ikke før døden faktisk inntreffer. Her setter vi imidlertid fingeren på et viktig aspekt når vi skal beregne forventet levealder; vi må ta utgangspunkt i når folk dør. For hver enkelt aldersgruppe, fra 0 til over 100 år, for menn og kvinner, registrerer en dødeligheten i løpet av et kalenderår. Denne informasjonen brukes til å

Figur 4. Utgifter til helse per innbygger i Øst- og Vest-Europa¹, i kjøpekraftsjusterte USD. 2000-2012

¹ Vest-Europa er Belgia, Danmark, Finland, Frankrike, Hellas, Irland, Island, Italia, Luxemburg, Nederland, Norge, Portugal, Spania, Storbritannia, Sveits, Sverige, og Østerrike. Øst-Europa er Estland, Polen, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia og Ungarn. Kilde: OECD.

lage et mål på hvor lenge befolkningen i gjennomsnitt kan forvente å leve. Det er et beregnet mål; en tar inn ny informasjon om dødelighet i de ulike aldersgruppene hvert kalenderår ([Brunborg, 2014](#)).

Beregninger av forventet levealder henger derfor tett sammen med sannsynligheten en har for å dø på hvert tidspunkt i livet. Nedgangen i spedbarnsdødelighet, som har vedvart siden begynnelsen av 1900-tallet, er én av flere faktorer som har bidratt til at vi kan forvente å leve lenger.

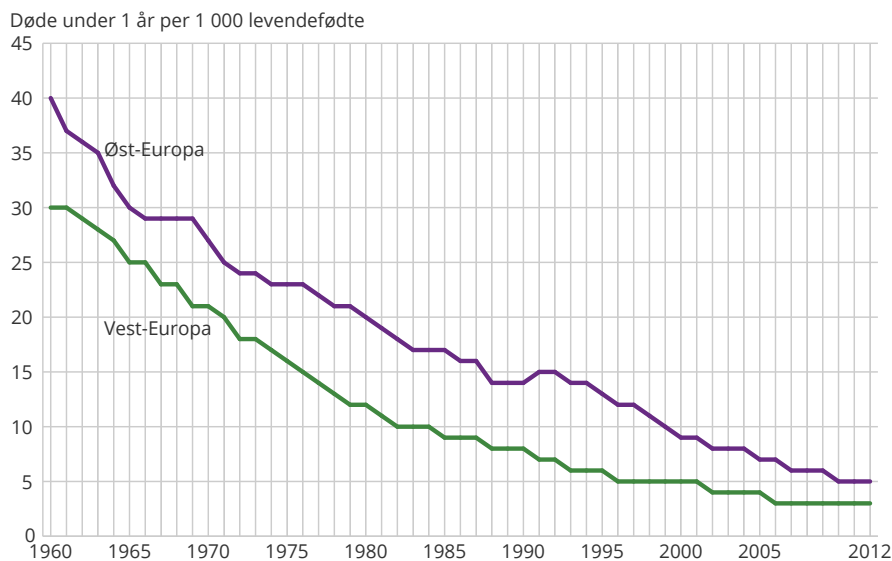
Når vi sammenligner Øst- og Vest-Europa, ser vi at spedbarnsdødeligheten har vært høyere i Øst-Europa enn i Vest-Europa i hele perioden vi har tall for her. Mens det var 40 døde per 1 000 levendefødte i Øst-Europa i 1960, var det 30 døde per 1 000 levendefødte i Vest-Europa. I første halvdel av 1960-årene ble forskjellene mindre; spedbarnsdødeligheten falt raskere i Øst-Europa enn i Vest-Europa, men så bremsset fallet i øst opp. Fra slutten av 1960-tallet til begynnelsen av 1990-tallet, økte forskjellene i spedbarnsdødelighet mellom øst og vest. Etter 1992 faller spedbarnsdødeligheten i Øst-Europa igjen raskere enn i Vest-Europa. Forskjellene har blitt mindre, men de er ikke borte helt ennå (se tekstboks om utvalg av land).

Nedgangen i dødelighet som følge av hjerte- og karsykdommer, er en annen faktor som har gjort at vi kan forvente å leve lenger. De siste årene er det langt færre som dør av hjerte- og karsykdommer, blant annet fordi man oppdager sykdommene tidligere, og fordi behandlingen har blitt bedre (Health at a Glance: Europe 2014). Figur 6 viser nedgangen i dødsfall som følge av hjerte- og karsykdommer fra 1986 til 2010, for Vest- og Øst-Europa. Trenden er nedadgående for begge landgruppene, men dødeligheten som følge av disse sykdommene er stadig høyere i Øst-Europa.

Fortsatt spor etter Jernteppet

Det er mer enn 25 år siden Berlinmuren falt. Muren symboliserte skillet mellom landene med kommunistisk planøkonomi i øst, og markedsøkonomiene i vest. I denne artikkelen har vi sett at vi i dag fortsatt ser sporene etter skillet som gikk gjennom Europa. I tiårene med kommunistisk styre i Øst-Europa etter andre verdenskrig, økte forventet levealder nesten ikke. Selv om økningen i forventet levealder i det østlige Europa etter 1990 er større enn i det vestlige Europa, vil det ta mange år før forskjellene viskes ut. Inntekt, målt som BNP

Figur 5. Spedbarnsdødelighet i Øst- og Vest-Europa¹. 1960 til 2012. Døde under 1 år per 1 000 levendefødte

¹ Vest-Europa er Belgia, Danmark, Finland, Frankrike, Hellas, Irland, Island, Italia, Luxemburg, Nederland, Norge, Portugal, Spania, Storbritannia, Sveits, Sverige, og Østerrike.

Øst-Europa er Bulgaria, Estland, Latvia, Litauen, Polen, Romania, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia og Ungarn.

Kilde: Eurostat/OECD.

Referanser

Brunborg, H. (2014): Befolkningsutviklingen, *Økonomiske analyser* 2, 2014, Statistisk sentralbyrå. <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/befolkningsutviklingen-2014-02>

Drakulic, Slavenka (1991), *How We Survived Communism and Even Laughed*, Harper Perennial.

Hill, P. og Harrison, A. (1994), *New World System of National Accounts*, SG/NR (94) 6, OECD Official Documents.: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=SG/NR\(94\)6&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=SG/NR(94)6&docLanguage=En)

OECD (1997), *National Accounts, Central and Eastern Europe*, OCDE/GD(97)39, OECD. [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=OCDE/GD\(97\)39&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=OCDE/GD(97)39&docLanguage=En)

OECD (2014), *Health at a Glance Europe 2014: Europe 2014*, OECD Publishing.

SSB (2014): Døde 2013. Levealderen øker fortsatt. Publisert 8. April 2014. Statistisk sentralbyrå. <http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/dode>

van Zanden, J.L., et al. (eds.) (2014), *How Was Life? Global Well-Being Since 1820*, OECD Publishing.

Nettsteder

OECD: <http://www.oecd.org/std/prices-ppp/> (om kjøpekraftsjustering, det vil si purchasing power parities (PPP); se lenke videre til «What are PPPs?»).

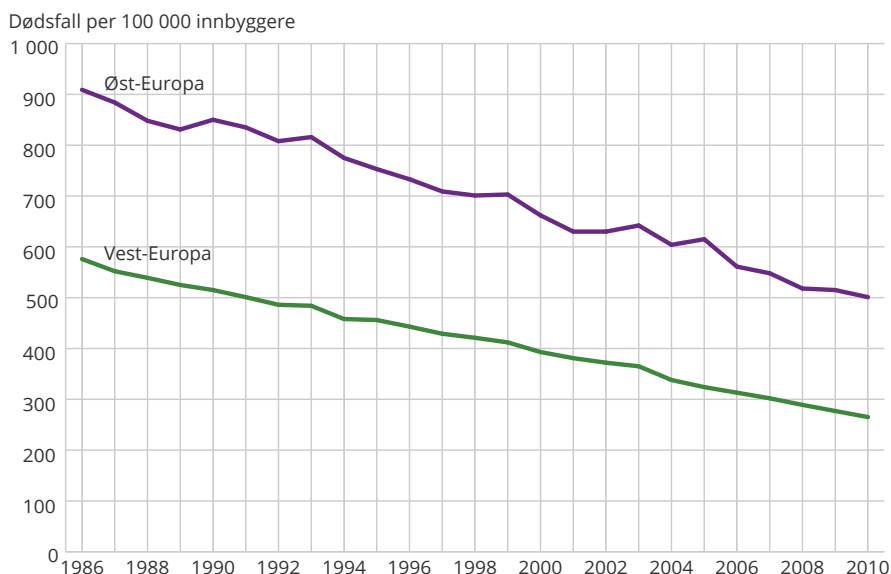
Statistisk sentralbyrå: <https://www.ssb.no/dode> (forventet levealder i Norge for menn og kvinner)

Store norske leksikon: www.snl.no.

Wikipedia: http://en.wikipedia.org/wiki/Material_Product_System (om beregninger av BNP i landene «bak jernteppet», det vil si de som fulgte sovjetisk styre, også kalt Østblokken).

per innbygger, er betydelig lavere øst i Europa enn i vest. Når en ser på både forventet levealder og BNP per innbygger, er Øst-Europa i 2012 der Vest-Europa var i 1998 – sånn sett kan en si at landene i øst henger nesten 15 år etter. Jernteppet er for lengst fjernet, men sporene etter det kan vi fortsatt se.

Figur 6. Dødsfall per 100 000 innbyggere i Øst- og Vest-Europa¹ som følge av hjerte- og karsykdommer. 1986-2012

¹ Vest-Europa er Danmark, Finland, Frankrike, Hellas, Irland, Luxemburg, Nederland, Norge, Spania, Sveits, Sverige og Østerrike. Øst-Europa er Slovenia, Tsjekkia og Ungarn.
Kilde: OECD.